

POLSKIE Konstytucje

Wystawa Historyczna
KWIECIEŃ /MAJ 2020

**WYSTAWA ZORGANIZOWANA W RAMACH PROJEKTU „NA TROPACH HISTORII”
W RAMACH DZIAŁALNOŚCI KÓŁKA HISTORYCZNEGO ORAZ PRACOWNI POD GARGULCEM**

organizator:

Internat Międzyszkolny w Starym Sączu

Opracowanie: Małgorzata Tarsa Bielak, Krzysztof Ruchała

Polskie konstytucje

Konstytucja (od łac. *constituo* – urządzać, ustanawiać, regulować) – akt prawny, określany także jako **ustawa zasadnicza**, która zazwyczaj ma najwyższą moc prawną w systemie źródeł prawa w państwie.

Konstytucja **wyznacza ramy ustrojowe, prawne i społeczne organizmu państwowego – jest podstawą działania całego systemu prawnego**, wyznacza strukturę państwa, określa sposób działania władz różnego rodzaju oraz typ relacji między nimi, **tworzy ład społeczny, wskazuje na prawa i obowiązki** członków społeczeństwa, wreszcie reguluje kwestie związane z wyznaczeniem wspólnego systemu wartości społecznych i politycznych (jednocześnie integrując wokół nich obywateli).

Wolna Polska w swojej historii czterokrotnie przyjmowała konstytucje. Miało to miejsce w roku 1791 (Konstytucja 3 Maja), 1921 (Konstytucja Marcowa), 1935 (Konstytucja Kwietniowa) oraz w roku 1997. Wolne państwo dwukrotnie przyjmowało także prowizoria konstytucyjne regulujące tymczasowo kompetencje najważniejszych organów państwa, zwane „*małymi konstytucjami*” – w roku 1919 oraz w roku 1992.

Na porządek prawny na części ziem polskich formalnie wpływ miały także ustawy konstytucyjne nadawane bądź narzucane w okresie braku suwerennego państwa polskiego na mapie Europy.

W 1807 roku części ziem polskich w granicach Księstwa Warszawskiego nadał konstytucję Napoleon, który generalnie sprzyjał polskim dążeniom do wolności i niepodległości.

Inny charakter miały konstytucje nadawane przez państwo zaborcze, bezpośrednio zainteresowane podtrzymaniem stanu zniewolenia Polski.

Konstytucja Królestwa Polskiego, nadana Polakom przez władze imperium rosyjskiego w roku 1815, miała utrwaląć panowanie rosyjskie na podbitym obszarze. Wiele jej przepisów nie było przez Rosjan przestrzeganych, przez co w wielu aspektach miała charakter fasadowy.

W nieporównywalnie większym stopniu charakter jedynie ceremonialno-propagandowy miała Konstytucja PRL, przyjęta i ogłoszona w zniewolonym państwie pod kontrolą i za akceptacją władz Związku Sowieckiego w roku 1952.

Na naszej wystawie omówione zostały:

Konstytucja 3 Maja (1791), Konstytucja Księstwa Warszawskiego (1807), Konstytucja Marcowa (1921), Konstytucja Kwietniowa (1935), Konstytucja PRL (1952) i obowiązująca obecnie Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997).

Konstytucja 3 Maja (1791 r.)

Sejm Czteroletni, po burzliwej debacie, w dniu 3 maja 1791 r. przyjął przez aklamację ustawę rządową, która przeszła do historii jako Konstytucja 3 Maja. Była drugą na świecie i pierwszą w Europie ustawą regulującą organizację władz państwowych, prawa i obowiązki obywateli.

Według historyka prof. Henryka Samsonowicza, Konstytucja 3 Maja stanowi ważny element pamięci zbiorowej, bez której żadna wspólnota istnieć nie może. Jego zdaniem, Polska odzyskiwała niepodległość trzykrotnie: właśnie 3 maja 1791 r. oraz 11 listopada 1918 r. i 4 czerwca 1989 r.

Celem ustawy rządowej miało być ratowanie Rzeczypospolitej, której terytorium zostało uszczuplone w wyniku I rozbioru przeprowadzonego przez Prusy, Austrię i Rosję w 1772 r. Konstytucja została uchwalona na Zamku Królewskim w Warszawie.

„Przebieg sesji, rozpoczętej około południa, był wyreżyserowany. Na początku odczytano odpowiednio spreparowane depesze dyplomatyczne ukazujące zmieniającą się na niekorzyść Rzeczypospolitej koniunkturę relacji międzynarodowych. Sejmującym podsuwano niejako wniosek, że w tej sytuacji bezpieczeństwo państwu zapewnić może tylko jego wzmocnienie przez uchwalenie nowej formy rządu. Na polecenie króla odczytano jej projekt. Wzbudził on wiele głosów sprzeciwu” – pisze prof. Piotr Ugniewski.

Oponenci podnosili m.in. fakt, że projekt konstytucji mówi o dziedziczności tronu, co jest niezgodne z zaprzysiężonymi przez Stanisława Augusta *pacta conventa*. Wskazywali także na niezgodny z regulaminem tryb obrad nad projektem konstytucji.

„Król przemawiał trzykrotnie, wskazując pilną konieczność naprawienia dawnego ustroju. W końcu, gdy podniósł rękę na znak chęci zabrania głosu po raz czwarty, odebrano ten gest przypadkiem jako wezwanie do przyjęcia projektu przez aklamację. Co rzeczywiście w następstwie tego nieporozumienia nastąpiło. Odezwały się wtedy okrzyki +Wiwat król! Wiwat Konstytucja!+. Stanisław August złożył od razu przysięgę na +Ustawę Rządową+ na ręce biskupa krakowskiego, Feliksa Turskiego” - pisze prof. Ugniewski.

W pierwszych zdaniach dokumentu podkreślano jedność państwa, czego wyrazem miał być jeden rząd, skarb i armia. Artykuł pierwszy konstytucji potwierdzał dominującą rolę religii katolickiej. W drugim zaakcentowano pozycję szlachty, gwarantując jej przyznane dawniej przywileje. *„Szlachtę za najpierwszych obrońców wolności i niniejszej konstytucji uznajemy; każdego szlachcica cnotcie, obywatelstwu i honorowi, jej świętość do szanowania, jej trwałość strzeżenia poruczamy, jako jedyną twierdzę ojczyzny i swobód naszych”* - podkreślono w ustawie.

Artykuł trzeci dokumentu potwierdzał prawo mieszczan do samostanowienia w istotnych sprawach, posiadania ziemi oraz przyjmowania ich do stanu szlacheckiego.

Artykuł czwarty utrzymywał poddaństwo chłopów wobec szlachty, przyjmując jednak włościan *„pod opiekę prawa i rządu krajowego”*, co gwarantowały umowy zawarte przez nich z właścicielami ziem. Przyznawano także wolność każdemu chłopu przybywającemu lub wracającemu po ucieczce, co miało zachęcać włościan z innych krajów do zamieszkania w Polsce.

Konstytucja ustanowiła trójpodział władzy. Władzę ustawodawczą miał stanowić dwuizbowy parlament, składający się z Sejmu - 204 posłów spośród szlachty i 24 plenipotentów miast - oraz Senatu (złożonego z biskupów, wojewodów, kasztelanów i ministrów pod przewodnictwem króla), o ograniczonej roli.

Funkcję wykonawczą miał sprawować król i odpowiedzialny przed Sejmem rząd, zwany Strażą Praw, który tworzyli: prymas oraz ministrowie policji, pieczęci (spraw wewnętrznych), skarbu, wojny i spraw zagranicznych. Król mógł powoływać ministrów, senatorów, biskupów, oficerów i urzędników, a podczas wojny był wodzem naczelnym armii. Rolę sądowniczą w państwie powierzano niezależnym trybunałom. Planowano reformę sądownictwa oraz utworzenie sądów ziemskich i miejskich, a także Trybunału Koronnego i sądów asesorskich.

Rozdział szósty dokumentu dotyczył organizacji Sejmu. Likwidował instrukcje poselskie nakładające na posłów obowiązek zajmowania stanowiska zgodnego z wolą wyborców i znosił *liberum veto*, wprowadzając głosowania większościowe. Kadencja miała trwać dwa lata, a posiedzenia zwoływane w zależności od potrzeb. Co 25 lat miał obradować Sejm nadzwyczajny, na którym posłowie mieli pracować nad poprawą konstytucji.

Wprowadzono tron dziedziczny, likwidując wolną elekcję. Następcą tronu po Stanisławie Augustie miał być elektor saski Fryderyk August, wnuk Augusta III Sasa i jego potomkowie. Na wypadek śmierci króla lub niemożności sprawowania przez niego funkcji regencję miała sprawować Straż Praw po przewodnictwem królowej lub prymasa.

Ostatni artykuł dokumentu poświęcono „sile zbrojnej narodowej”, której celem miała być obrona suwerenności kraju.

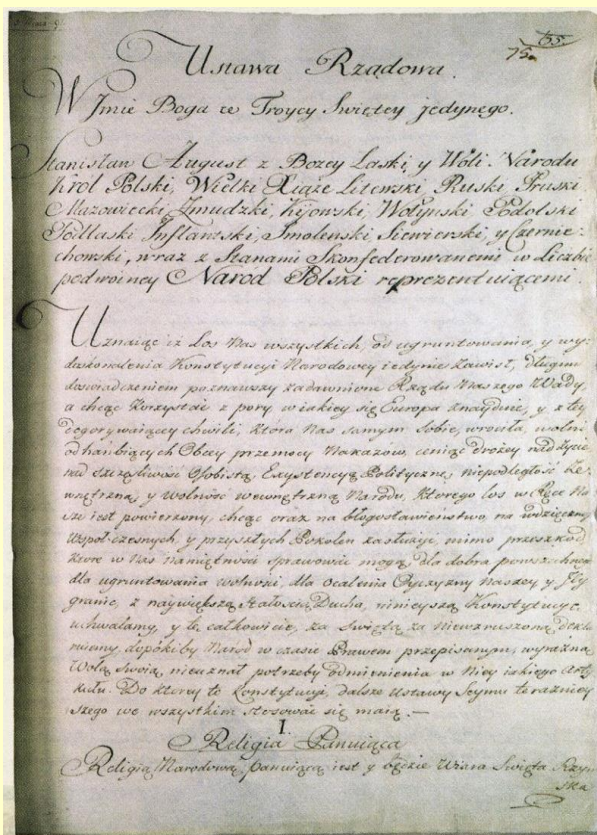
Uchwalenie Konstytucji 3 Maja odbiło się szerokim echem w całej Europie. **„Po 3 maja Stanisław August przeżywał okres swej największej popularności, autentycznego uwielbienia dla ojca ojczyzny, a także poklasku oświeconej Europy, gdzie jedynie w radykalnych kołach rewolucji francuskiej dezaprobowano monarchizm Konstytucji 3 Maja”** - pisze historyk prof. Jerzy Michalski, autor biografii Stanisława Augusta.

W opinii znawczyni XVIII-wiecznych dziejów Polski prof. Zofii Zielińskiej, Konstytucja 3 Maja stanowiła zasadniczy zwrot w porównaniu z ustrojem wcześniejszym, zdecydowanie republikańskim. Silna jak na polskie tradycje centralna władza wykonawcza, silna w niej pozycja króla, wreszcie istotne prerogatywy, jakie zachowywał władca w Sejmie, przesądzają o tym, że ustrój stworzony przez ustawę rządową możemy uznać za monarchizm, którego granice wyznaczała konstytucja, a więc za monarchizm konstytucyjny.

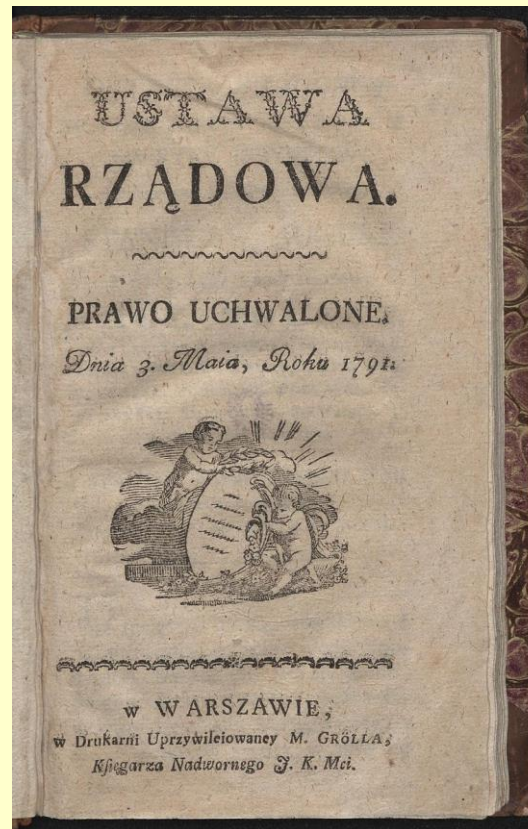
Nie tylko tekst ustawy rządowej, ale także okoliczności jej wprowadzenia, były przedmiotem analiz badaczy. W książce „Czy Sejm Czteroletni uchwalil Konstytucję 3 Maja?” historyk epoki stanisławowskiej prof. Bartłomiej Szyndler dowodzi, że ustanowienie konstytucji odbyło się z pogwałceniem prawa i przy silnym sprzeciwie szlachty, która oprotestowała przede wszystkim pomysł zniesienia elekcji tronu poprzez zastąpienie go jego sukcesją (było to sprzeczne z umową *pacta conventa*, dołączoną do artykułów henrykowskich z 1573 r.). Jak pisze Szyndler, w trakcie obrad Sejmu przeciwnikom reform grożono śmiercią, a posła kaliskiego Jana Suchorzewskiego kopano. Między innymi zastraszeniu posłów opozycji - tłumaczy historyk - służyć miało wyprowadzenie rankiem 3 maja z koszar oddziałów gwardii pieszej koronnej i obstawienie nimi Zamku Królewskiego, gdzie odbywały się obrady nad konstytucją. **„Co do tego, że konstytucję wprowadzono na drodze zamachu stanu, nie miał najmniejszej wątpliwości sam jej inicjator Stanisław August”** - podaje Szyndler.

Próba wprowadzenia konstytucji w życie została zniweczona już w połowie 1792 r. Było to związane z konfederacją targowicką (zawianą przez przywódców obozu magnackiego w celu przywrócenia poprzedniego ustroju Rzeczypospolitej i pod hasłami obrony zagrożonej wolności przeciwko reformom Konstytucji 3 Maja) i wkroczeniem armii rosyjskiej w granice Polski.

„Ustawa Rządowa (...) była przedmiotem podziwu światłych środowisk europejskich jako druga ustawa tego rodzaju na świecie po konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, uchwalonej w roku 1787. Mimo jej unicestwienia pozostawiła ważne przesłanie dla Polaków na przyszłość, jak osiągać bez przemocy porozumienie w podstawowych dla dobra publicznego sprawach” - pisze prof. Piotr Ugniewski w artykule „Jak uchwalono Konstytucję 3 Maja”.



Rękopis Konstytucji 3 Maja - tzw. Metryka Litewska (źródło: [wikipedia.pl](https://pl.wikipedia.org/wiki/Konstytucja_3_Maja))



Strona tytułowa Konstytucji 3 Maja (źródło: [wikipedia.pl](https://pl.wikipedia.org/wiki/Konstytucja_3_maja))

Konstytucja Księstwa Warszawskiego (1807 r.)

Księstwo Warszawskie, utworzone na mocy traktatów pokojowych podpisanych między Francją, Prusami i Cesarstwem Rosyjskim w lipcu 1807 r. w Tylży, potrzebowało ustawy zasadniczej, która uregulowałaby najważniejsze z punktu widzenia bytności państwa kwestie natury prawnej. W tym celu wysłano do znajdującego się w Dreźnie Napoleona ośmioosobową delegację, w skład której wchodził członkowie Komisji Rządzącej, będącej tymczasowym rządem Księstwa.

Nadzieje społeczeństwa związane z nadaniem konstytucji były ogromne, chociaż niekoniecznie zgodne, co dobrze obrazuje podział w łonie rządu tymczasowego. Zasłużony dla działań Sejmu Wielkiego prezes Komisji Rządzącej Stanisław Małachowski skupił wokół siebie większość, która chciała przywrócenia Konstytucji 3 Maja w jej oryginalnym brzmieniu. Sprzeciwił mu się autor słów przyszłego hymnu polskiego Józef Wybicki oraz mecenas kultury, związany z pałacem w Wilanowie, Stanisław Kostka Potocki. Obaj uważali tekst z 1791 r. za zbyt mało postępowy jak na czas, w którym przyszło im żyć.

19 lipca 1807 r. doszło do spotkania delegacji z Napoleonem, który nie wysłuchawszy do końca racji przedstawicieli Księstwa, postanowił sam podyktować treść konstytucji sekretarzowi stanu Maretowi, co według źródeł zajęło mu około godziny. Napoleon dyktował tekst przechadzając się po pokoju, jedynie czasem rzucając pod adresem reprezentacji retoryczne pytania dotyczące poszczególnych artykułów.

Jak zauważa prof. Barbara Grochulska, wbrew pozorom delegacja prawdopodobnie też miała swój wpływ na kształt konstytucji. Podkreśla ona, że tekst podyktowany 19 lipca przez Napoleona był zbiorem ogólnych zasad, które po spisaniu zostały przedstawione stronie polskiej. Na tekście widoczne są boczne przypisy (być może sporządzone przez Kostkę Potockiego), które zostały uwzględnione przy ostatecznej redakcji tekstu.

Napoleon po podpisaniu w dniu 22 lipca Konstytucji wyjechał natychmiast do Paryża. Jak zauważa prof. Czubaty mogło to wynikać z chęci uniknięcia nieprzyjemnej atmosfery, która z pewnością panowałaby w trakcie wręczania jej tekstu członkom Komisji Rządzącej, rozczarowanym rolą, jaką przyszło im odegrać. Jak relacjonuje jeden z członków Komisji Ludwik Gutakowski: **„Uważaliśmy wiele odmian dla nas nie bardzo przyzwoitych, z popraw zaś w czasie pierwszego czytania czynionych żadnej umieszczonej nie znaleźliśmy, chociaż minister zdawał się na nie wtenczas zgadzać. Na koniec trzeba było podpisać.”**

Konstytucja, która między innymi złączyła Księstwo unię personalną z Saksonią, podkreślała silną pozycję władcy i wprowadziła równość wszystkich wobec prawa. Była aktem zwięzłym, uzupełnianym następnie przez rozmaite akty, m.in. słynny dekret grudniowy, znoszący poddaństwo chłopów.

Przyczyn tak małego udziału delegacji polskiej przy kreowaniu treści ustawy możemy doszukiwać się nie tylko w faktycznym braku czasu, którym dysponował Cesarz, a który był nie do pogodzenia z polskim gadulstwem. Warto pamiętać, że Napoleon podstawową wiedzę o Polsce przedrozbiorowej czerpał z monografii francuskiego historyka Clauda-Carolmana de Rulhiera, która opisywała anarchię panującą na terenie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Wspomnienie lektury w połączeniu ze spotkaniem ze skłóconą delegacją musiało wywołać żywą niechęć u Cesarza, który chciał, by tereny znajdujące się w jego strefie wpływów zarządzane były w sposób jednakowo uporządkowany, a tacy przedstawiciele, a co za tym idzie zapewne i ich pomysły, tego nie zapewniały.

Konstytucja Księstwa Warszawskiego składała się z 89 zwięzłych artykułów, które były pogrupowane w 12 tzw. tytułach.

Konstytucja marcowa (1921 r.)

Była to pierwsza nowoczesna polska konstytucja. Wprowadzała egalitarny ustroj republiki demokratycznej o parlamentarno-gabinetowym systemie rządów. Władzę zwierzchnią (art. 2) przyznawała Narodowi (bez normatywnej jego definicji, gdyż ustrojodawca oparł się na stanowisku doktryny francuskiej, uznającej naród za podmiotowość polityczną wszystkich obywateli państwa, bez względu na ich przynależność etniczną), który nie sprawował jej sam, lecz za pośrednictwem specjalnych organów, zbudowanych zgodnie z monteskiuszowską koncepcją trójpodziału władz (art. 2 *in fine*).

Do najistotniejszych punktów konstytucji należała likwidacja jakichkolwiek przywilejów stanowych w odniesieniu do obowiązującego prawa. Konstytucja uchwalona 17 marca 1921 opublikowana została w Dzienniku Ustaw 1 czerwca 1921 i na mocy jej postanowień weszła wówczas w życie.

Równolegle z konstytucją marcową na mocy przepisów przejściowych uchwalonych przez Sejm Ustawodawczy obowiązywały postanowienia małej konstytucji z 1919 w odniesieniu do spraw ustrojowych związanych z funkcjonowaniem parlamentu i urzędu Naczelnika Państwa jako głowy państwa polskiego. Konstytucja marcowa 1921 i mała konstytucja z 1919 obowiązywały równolegle od 1 czerwca 1921 do 11 grudnia 1922 to jest do chwili wyboru przez Zgromadzenie Narodowe Prezydenta Rzeczypospolitej i objęcia przez niego urzędu.

Konstytucja ta obowiązywała jako najwyższy akt prawny Rzeczypospolitej od 1 czerwca 1921 do chwili wejścia w życie konstytucji kwietniowej z 23 kwietnia 1935, czyli do 24 kwietnia 1935. Zaś niektóre jej przepisy obowiązywały równolegle z konstytucją kwietniową na mocy jej postanowień. W manifestie PKWN 22 lipca 1944 roku, przyjęto obowiązywanie konstytucji marcowej, jako jedynej obowiązującej legalnie (w opozycji do kwietniowej), aż do zwołania Sejmu Ustawodawczego, mającego uchwalić nową konstytucję. Ponadto do niektórych przepisów konstytucji marcowej odwoływała się także Mała Konstytucja z 1947 r.

Jeśli przyjąć, że Rząd RP na uchodźstwie działał na podstawie przepisów konstytucji kwietniowej, to za datę końcowego stosowania przepisów konstytucji marcowej i kwietniowej należy przyjąć dzień 22 grudnia 1990 r. kiedy to Prezydent RP na Uchodźstwie i Prezes Rady Ministrów złożyli swe urzędy symbolicznie przekazując je nowo zaprzysiężonemu Prezydentowi Rzeczypospolitej Lechowi Wałęsie.

Konstytucja ustanowiła dwuizbowy parlament (Sejm i Senat) o pozycji nadrzędnej wobec innych organów państwa. W określonych przypadkach Izby łączyły się w Zgromadzenie Narodowe, do którego kompetencji należały: wybór Prezydenta i przyjęcie od niego przysięgi oraz okresowa (co 25 lat) rewizja Konstytucji (dokonywana zwykłą większością głosów).

Kadencja Sejmu trwała 5 lat; kadencja Senatu zaczynała się i kończyła wraz z kadencją Sejmu. Wybory do obu izb były pięcioprzymiotnikowe; Konstytucja nie określała liczby posłów natomiast liczba członków Senatu miała być równa 1/4 liczby posłów. W wielu opracowaniach, mylnie, można się spotkać z opinią iż konstytucja określała liczbę posłów na 444, lecz wynikało to z ordynacji wyborczej, a nie konstytucji.

Inicjatywa ustawodawcza przysługiwała Rządowi i Sejmowi; Senat, izba wyższa, była jej pozbawiona, miała natomiast prawo weta zawieszającego, czyli wstrzymania projektu ustawy na 30 dni bądź wprowadzenia poprawek. Sejm mógł ponownie uchwalić wstrzymaną przez Senat ustawę bądź odrzucić poprawki kwalifikowaną większością 11/20 głosów. Parlament miał także prawo udzielenia amnestii wyłącznie w drodze ustawowej.

Parlament mógł być rozwiązany przed końcem kadencji przez Sejm (większością 2/3 głosów) lub przez Prezydenta za zgodą 3/5 liczby członków Senatu.

Zmiana Konstytucji wymagała uchwały obu Izb, podjętej większością 2/3 głosów; ponadto drugi z rzędu Sejm mógł dokonać zmiany Konstytucji większością 3/5 głosów (bez udziału Senatu), zaś co 25 lat Zgromadzenie Narodowe mogło dokonać rewizji Konstytucji zwykłą większością głosów.

Czynne prawo wyborcze przysługiwało w wyborach do Sejmu od 21. roku życia, zaś w wyborach do Senatu od 30. roku życia, natomiast bierne prawo wyborcze odpowiednio od 25. i 40. roku życia.

Władza wykonawcza sprawowana była przez premiera, Radę Ministrów, podporządkowanych Sejmowi, oraz Prezydenta, którego decyzje wymagały zatwierdzenia przez rząd.

Prezydent był wybierany na 7-letnią kadencję przez Zgromadzenie Narodowe bezwzględną większością głosów. Miał on prawo odwołać rząd, zwoływać obrady sejmowe, obsadzać funkcje wojskowe, posiadał najwyższą zwierzchność nad siłami zbrojnymi, nie był natomiast dowódcą naczelnym w czasie wojny, mógł jednak wypowiedzieć wojnę i zawrzeć pokój za uprzednią zgodą Sejmu. Prezydent posiadał także prawo darowania i łagodzenia kar, pełnił funkcję reprezentacyjną (w stosunkach międzynarodowych także akceptującą i koordynującą). Akt prawny podpisany przez prezydenta nabierał mocy po podpisaniu go także przez premiera i odpowiedniego ministra (kontrasygna). Prezydent nie miał żadnych uprawnień ustawodawczych. W razie popełnienia przestępstwa, prezydent mógł być sądzony tylko na wniosek Sejmu przez Trybunał Stanu.

Prezydenci, którzy byli wykonawcami tej konstytucji to: Gabriel Narutowicz, Stanisław Wojciechowski i Ignacy Mościcki (po śmierci Narutowicza i ustąpieniu Wojciechowskiego obowiązki Prezydenta dwukrotnie pełnił Marszałek Sejmu Maciej Rataj).

Rada Ministrów była odpowiedzialna parlamentarnie i konstytucyjnie przed sejmem. Odpowiedzialność polityczna wyrażała się w możliwości udzielenia wotum nieufności całej Radzie Ministrów lub jednemu z jej członków. W przypadku uchwalenia wotum nieufności cała Rada Ministrów lub jeden z jej członków musiał ustąpić. Odpowiedzialność konstytucyjna wyrażała się w możliwości stawiania członków Rady Ministrów przed Trybunałem Stanu. Uchwała w tej sprawie musiała być podjęta większością 3/5 głosów przy obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. Rada Ministrów była odpowiedzialna politycznie przed Prezydentem, który miał prawo ją odwołać.

Wymiar sprawiedliwości sprawować miały niezależne sądy, których organizację, zakres i sposób działania ustrojodawca pozostawił do uregulowania ustawodawstwu zwykłemu. Konstytucja wyszczególniała trzy piony sądownictwa:

- powszechne, z Sądem Najwyższym na czele,
- administracyjne, z Najwyższym Trybunałem Administracyjnym na czele, oraz
- wojskowe.

Do rozstrzygania sporów kompetencyjnych między władzami administracyjnymi a sądami przewidziano Trybunał Kompetencyjny. Do odpowiedzialności konstytucyjnej przed Trybunałem Stanu pociągani mieli być Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej oraz ministrowie. Sędziów – o ile inne przepisy nie stanowiłyby inaczej – powoływać miał Prezydent Rzeczypospolitej. Wybór sędziów pokoju, z reguły, miał przysługiwać ludności.

Konstytucja gwarantowała niezawisłość sędziom, którzy podlegali tylko ustawom. Zakazano legislatywie oraz egzekutywie ingerowania w orzecznictwo. Wprowadzono – o ile inne przepisy nie stanowiłyby inaczej – jawność rozpraw w sprawach karnych i cywilnych. Nie utworzono specjalnego sądownictwa konstytucyjnego, a sądom powszechnym oraz szczególnym zakazano badania konstytucyjności ustaw „należycie ogłoszonych” (art. 81 Konstytucji), natomiast prawnie dopuszczalna była ocena przez sądy zgodności z Konstytucją i ustawami aktów normatywnych niższego rzędu.

Państwo zostało podzielone na województwa, powiaty i gminy miejskie i wiejskie, stanowiące jednostki samorządu terytorialnego. Konstytucja przewidywała wprowadzanie samorządu terytorialnego o szerokiej samodzielności, zgodnie z *zasadą decentralizacji*.

Obywatele mieli zapewnioną **równość** wobec prawa względem innych obywateli, **nietykalność** własności prywatnej, **ochronę życia**, **wolność**, **tajność** korespondencji oraz brak cenzury.

Konstytucja kwietniowa (1935 r.)

23 kwietnia 1935 r. na Zamku Królewskim w Warszawie Prezydent RP Ignacy Mościcki podpisał tzw. Konstytucję kwietniową. Nowa ustawa zasadnicza przyznawała prezydentowi nadrzędną pozycję wobec innych organów państwa, czyniąc go odpowiedzialnym za jego losy wobec Boga i historii.

Zmiana obowiązującej Konstytucji i wprowadzenie nowych zasad ustrojowych należały do najważniejszych celów obozu sanacyjnego po zamachu majowym. Prace nad nową ustawą zasadniczą trwały kilka lat i zostały zakończone pod koniec 1933 r. W grudniu tego roku projekt konstytucji został przyjęty przez reprezentujący obóz sanacji Klub Parlamentarny BBWR, a następnie przedłożony sejmowej Komisji Konstytucyjnej.

26 stycznia 1934 r. Stanisław Car, jeden z głównych autorów projektu nowej ustawy zasadniczej, przedstawił podczas obrad plenarnych Sejmu tzw. tezy konstytucyjne. Ponieważ nie był to formalny projekt konstytucji, opozycja, bojkotująca prace nad nową ustawą zasadniczą, demonstracyjnie opuściła obrady, pozostawiając jako obserwatora posła Stanisława Strońskiego. Powstała w ten sposób sytuację wykorzystali parlamentarzyści BBWR, którzy dzięki absencji opozycji uzyskali większość wymaganą do zmiany konstytucji (2/3 głosów ważnie oddanych, przy obecności ponad połowy posłów).

Stanisław Car postawił wniosek o przystąpienie do uchwalenia konstytucji w skróconym trybie legislacyjnym. Pomimo protestów Strońskiego został on przegłosowany. Posłowie obozu rządowego w wielkim pośpiechu przeprowadzili z powodzeniem wymagane głosowania dotyczące przyjęcia nowej ustawy zasadniczej. Na zakończenie obrad w atmosferze entuzjazmu zaśpiewano „Pierwszą Brygadę”.

Ustawa konstytucyjna miała zostać następnie skierowana do Senatu, gdzie BBWR posiadał wymaganą większość 2/3 głosów. Ponieważ poprawki Senatu Sejm odrzucał zwykłą większością głosów, procedura uchwalania nowej ustawy zasadniczej mogła być zakończona bardzo szybko. Stało się jednak inaczej.

31 stycznia 1934 r. doszło do spotkania marszałka Sejmu Kazimierza Świtalskiego oraz premiera Walerego Sławka z marszałkiem Józefem Piłsudskim, który oświadczył, że z przyjęciem nowej konstytucji nie należy się spieszyć. Zgodnie z poleceniem Piłsudskiego prace legislacyjne związane z nową ustawą zasadniczą uległy spowolnieniu.

Tekst ustawy konstytucyjnej marszałek Świtalski przesłał do Senatu pod koniec marca 1934 r. Senatorowie prace nad nią rozpoczęli dopiero w grudniu tego roku, przyjmując ostatecznie 46 poprawek do tekstu uchwalonego w Sejmie.

16 stycznia 1935 r. Senat uchwalił konstytucję: 74 senatorów głosowało za, 24 było przeciw, 1 wstrzymał się od głosu. Poprawiony tekst powrócił następnie do Sejmu, który 23 marca 1935 r. uchwalił nową ustawę zasadniczą w wersji opracowanej przez Senat: za głosowało 260 posłów, przeciwko 139.

23 kwietnia 1935 r. na Zamku Królewskim w Warszawie prezydent RP Ignacy Mościcki złożył podpis na rękopiśmiennym oryginale „Ustawy Konstytucyjnej”, natomiast Konstytucja weszła w życie z dniem ogłoszenia w Dzienniku Ustaw RP - 24 kwietnia 1935 r.

Nowa ustawa zasadnicza składała się z 81 artykułów, podzielonych na 14 rozdziałów. Przyznawała ona prezydentowi nadrzędną pozycję wobec innych organów państwa. Art. 2 konstytucji głosił: **„Na czele Państwa stoi Prezydent Rzeczypospolitej. Na nim spoczywa odpowiedzialność wobec Boga i historii za losy Państwa. Jego obowiązkiem naczelnym jest troska o dobro Państwa, gotowość obronną i stanowisko wśród narodów świata. W Jego osobie skupia się jednolita i niepodzielna władza państwowa”**.

Zwierzchnictwu prezydenta podlegał rząd, Sejm, Senat, siły zbrojne, sądy oraz kontrola państwowa. Do jego prerogatyw należało m.in. wskazanie swego następcy, mianowanie i odwoływanie premiera, I prezesa Sądu Najwyższego, prezesa NIK, Naczelnego Wodza i Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych. Do uprawnień osobistych prezydenta należało również rozwiązanie parlamentu przed upływem kadencji, wyznaczenie na czas wojny swego następcy oraz stosowanie prawa łaski. Akty urzędowe wydawane w ramach jego prerogatyw nie wymagały kontrasygnaty.

Prezydent wydawał także dekrety z mocą ustawy z tytułu zwierzchnictwa nad siłami zbrojnymi, a także w razie konieczności państwowej pomiędzy kadencjami izb ustawodawczych (z pewnymi wyjątkami, dotyczącymi m.in. konstytucji). Wobec ustaw uchwalonych przez obie izby prezydent miał prawo weta zawieszającego.

Nadzwyczajne kompetencje prezydent uzyskiwał w czasie wojny: wyznaczał swego następcę oraz zarządzał wprowadzenie stanu wojennego, podczas którego wydawał dekrety z mocą ustawy w zakresie prawie całego ustawodawstwa państwowego, z wyłączeniem m.in. zmian w ustawie zasadniczej. Kandydata na urząd prezydenta wskazywało Zgromadzenie Elektorów, które składało się z osób wybranych przez Sejm (50), Senat (25) oraz wirylistów (5).

Oslabiony na mocy konstytucji z 1935 r. Sejm wybierany miał być co 5 lat w głosowaniu powszechnym, tajnym, równym i bezpośrednim, ale nie proporcjonalnym. Liczba posłów została zmniejszona do 208. Nowa ordynacja wyborcza pozbawiała partie polityczne prawa do wystawiania kandydatów na posłów i senatorów. Listy wyborcze w okręgach ustalać miały zgromadzenia składające się z przedstawicieli samorządu terytorialnego, gospodarczego i zawodowego. Przewodniczył im komisarz nominowany przez ministra spraw wewnętrznych.

Senat składać się miał z 96 senatorów: 1/3 z nich powoływał prezydent, pozostali mieli być wybierani w dwustopniowych wyborach. Pozycja Senatu wobec Sejmu została wzmocniona, do odrzucenia senackich poprawek należało uzyskać w Sejmie 3/5 głosów.

Oceniając Konstytucję kwietniową prof. Marian Kallas stwierdzał: *„Zwolennicy nowej konstytucji próbowali połączyć ze sobą zasadę silnej władzy z wolnością jednostki. (...) Odrzucając system podziału władz przyznali państwu dominującą rolę w systemie prawnym. (...) zamiast koncepcji nadrzędnych praw jednostki wprowadzono nadrzędność państwa. Uznano, że +Państwo polskie jest wspólnym dobrem wszystkich obywateli+ (art.1). Sprecyzowano, że w ramach państwa i w oparciu o nie kształtuje się życie społeczeństwa (art.4). Twórcy aktu z 1935 r. wyznawali pogląd o zgodności interesów państwa z interesami społeczeństwa. Uznano, iż państwo miało być czynnikiem nadrzędnym wobec jednostki i ogółu obywateli. Zarazem dążono do eliminacji partii politycznych z życia publicznego”.* (M. Kallas „Historia ustroju Polski X-XX w.”)

Podpisana 23 kwietnia 1935 r. konstytucja była zdecydowanie krytykowana przez opozycję, która żądała jej uchylecia jako niedemokratycznej i bezprawnie narzuconej społeczeństwu.

Zawarty w Konstytucji kwietniowej zapis, dający prezydentowi w wypadku wojny prawo wyznaczenia swojego następcy, odegrał ogromną rolę po wybuchu II wojny światowej. To właśnie na jego podstawie prezydent Ignacy Mościcki przekazał swój urząd Władysławowi Raczkiewiczowi, zachowując tym samym ciągłość prawną państwa polskiego.

Ustawa zasadnicza z 1935 r. pozostawała podstawą prawną działań polskich władz państwowych na emigracji po 1945 r. W oparciu o nią powołano ostatniego prezydenta RP na uchodźstwie Ryszarda Kaczorowskiego.

Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1952 r.)

Bywa nazywana także konstytucją stalinowską lub konstytucją lipcową. Została uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r.

Tekst tej konstytucji rozpoczynał się preambułą: ***„Polska Rzeczpospolita Ludowa jest republiką ludu pracującego. Polska Rzeczpospolita Ludowa nawiązuje do najszczytniejszych postępowych tradycji Narodu Polskiego i urzeczywistnia idee wyzwolenia polskich mas pracujących. Polski lud pracujący pod przewodnictwem bohaterskiej klasy robotniczej, opierając się na sojuszu robotniczo-chłopskim, walczył dziesiątki lat o wyzwolenie z niewoli narodowej, narzuconej przez pruskich, austriackich i rosyjskich zaborców-kolonizatorów, tak samo jak walczył o zniesienie wyzysku polskich kapitalistów i obszarników.”***

Konstytucja składała się z preambuły i 10 rozdziałów (łącznie 91 artykułów). Zrywała z przyjętą w polskiej tradycji zasadą trójpodziału władzy (obowiązującą na podstawie Konstytucji marcowej z 1921 r.) na rzecz jedności władzy państwowej. Została opracowana na wzór stalinowskiej konstytucji ZSRR z 1936 r., a sam Józef Stalin wprowadził poprawki do tekstu. Przywódca ZSRR był zatem kolejnym po Napoleonie, który „przygotował” dla Polaków projekt konstytucji.

W ciągu 45 lat obowiązywania Konstytucja ta była 23 razy nowelizowana. Z dniem 31 grudnia 1989 r. jej nazwa została zmieniona na Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej.

Со стороны, как с тех, как в ст. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000

КОНСТИТУЦИЯ
Польской Народной Республики
(Республика трудящихся)

Польская Народная Республика принимает продолжение лучших традиций польского народа и осуществляет освободительные идеи польского трудового народа. Под руководством своего героического рабочего класса и опираясь на рабоче-крестьянский союз польские трудящиеся массы в течение десятилетий боролись против национального порабощения, также как и против эксплуатации помещиков и помещиков. В период оккупации польский народ вел непримиримую борьбу с кровавой гитлеровской неволей. Историческая победа над фашизмом, освобождая польские земли, сделала возможными для польских трудящихся и возрождение польши в новых справедливых границах. Навести вернулись в Польшу Западные Земли.

Осуществляя достопамятные указания Манифеста от 22-го июля 1944 г. и развивая его программные принципы, народная власть благодаря самоотверженным и творческим усилиям польского трудящегося народа - в борьбе с отчаянным сопротивлением остатков старого помещичье-капиталистического строя совершила огромные общественные преобразования. В результате революционных преобразований ликвидирована власть помещиков и помещиков, упрочилось государство народной демократии, формируется и укрепляется новый общественный строй, отвечающий интересам и стремлениям широчайших народных масс.

Юридические основы этого строя устанавливает Конституция Польской Народной Республики.

Основой народной власти является союз рабочего класса и трудового крестьянства. В этом союзе руководящая роль принадлежит рабочему классу, опирающемуся на революционные завоевания польского и международного рабочего движения, на исторический опыт победоносного социалистического строительства в Союзе Советских Социалистических Республик - первом государстве рабочих и крестьян.

Как наиболее революционному классу нашего общества.

Projekt Konstytucji PRL z 1952 r. – tekst w języku rosyjskim, ręczne dopiski sporządził Józef Stalin (źródło: wikipedia.pl)

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997 r.)

Obowiązująca obecnie w Rzeczypospolitej Polskiej konstytucja została uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe dnia 2 kwietnia 1997 r., a zatwierdzona w ogólnonarodowym referendum w dniu 25 maja 1997 r. Weszła w życie 17 października 1997 r. Dokument ten składa się z preambuły i 13 rozdziałów (łącznie 243 artykuły).

Prace nad tą konstytucją rozpoczęły się po przemianach jakie zaszły w Polsce w 1989 r. Konstytucja PRL z 1952 r. stała się już aktem wewnątrznie niespójnym, nieprzystającym do zmian ustrojowych jakie dokonały się w Polsce, a ponadto jej rodowód sprawiał, że była nieakceptowana przez społeczeństwo. W toku prowadzonych prac Komisja Konstytucyjna zajmowała się ośmioma wniesionymi projektami.

Prace nad tekstem nowej polskiej konstytucji zakończyły się na początku 1997 r. Dnia 2 kwietnia 1997 r. po długotrwałej dyskusji Zgromadzenie Narodowe przyjęło tekst nowej konstytucji. W dniu 25 maja 1997 r. odbyło się referendum w którym 53,45% biorących w nim udział opowiedziało się za jej przyjęciem.

Do tej pory Konstytucja z 1997 r. była dwukrotnie nowelizowana (2006 i 2009). Od kilku lat w niektórych kręgach politycznych przewija się temat zmiany konstytucji.

Wybrane artykuły naszej Konstytucji:

Art. 1 „*Rzeczpospolita jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli*”.

Art. 2 „*Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej*”.

Art. 4 „*1. Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu. 2. Naród sprawuje władzę przez swoich przedstawicieli lub bezpośrednio*”.

Art. 5 „*Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli (...)*”.

Opracowanie tekstu: Krzysztof Ruchała (na podstawie artykułów zamieszczonych na stronach: *dzieje.pl*, *histmag.org*, *prezydent.pl* i *wikipedia.pl*)

Plakat i koncepcja graficzna: Małgorzata Tarsa Bielak